

Становище

за дисертационния труд на Илияна Димитрова Кунева

на тема

Възклицателните и подбудителните изречения в съвременния български език
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Илияна Димитрова Кунева е редовна докторантка към Секцията по съвременен български език на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ в периода 1 януари 2009 г. – 31 декември 2011 г. От 1 септември 2012 г. е назначена като асистент към Секцията по съвременен български език на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“.

Дисертацията *Възклицателните и подбудителните изречения в съвременния български език* се състои от увод, четири глави, заключение, библиография и има общ обем от 168 страници. Предмет на изследването са механизмите за изразяване на определена комуникативна цел и изборът на подходящи средства (лексикални, граматични, интонационни (отразени в пунктуацията) за нейното постигане (авторката си служи с термините „формални характеристики“ и „формални показатели“, които се използват в лингвистиката, но може би не са подходящи, когато се описват разнообразни по вид езикови прояви за постигането на дадена езикова стратегия). По-конкретно, обект на изследването са възклицателните и подбудителните изречения в съвременния български език. Авторката прави няколко уточнения. Разглеждат се не само изреченията, които е прието да се причисляват към подбудителните, а и такива, които не притежават характерните езикови и интонационни особености на подбудителните изречения, но могат да изразяват подбудителност при определени условия. И обратно - от обекта на изследване се изключват изреченията, които формално споделят характеристиките на подбудителните изречения, но не изразяват подбудителност. При възклицателните изречения се разглеждат само такива, при които емоционалната реакция е изразена на лексикално и интонационно равнище, но няма показатели за друг вид комуникативна цел. Всъщност, това означава, че ако в дадено изречение се наблюдава едновременно проява на езикови средства за подбудителност и емоционална реакция, първите имат доминиращ характер. Същият извод може да се направи и за въпросителните изречения, които не са обект на разглеждане в дисертацията. Ако искаме да стигнем още по-далече или да се върнем към предишни трактовки, изводите, направени в дисертацията, дават основания за класификация - съобщителни, подбудителни и възклицателни изречения, като всеки вид може допълнително да съдържа средства за изразяване на емоционална реакция. Авторката се придържа към четирикомпонентна класификация, която включва и възклицателните изречения. Възприетият от асистент Илияна Кунева подход за анализ (макар да не води до горното заключение) е правилен - в него изреченията се характеризират на базата на лексикални, граматични и интонационни

средства, които се използват за постигането на определена стратегия в различни комуникативни ситуации.

Както е прието, отправна точка за изследването са съществуващите класификации в граматиките на българския език и различни лингвистични теории, разгледани в първа глава. Направеният преглед на научната литература показва, че разграничението на видовете изречения не съвпада при различните автори. Асистент Илияна Кунева прави заключението, че основната причина за това е обективна и се дължи на нееднозначната кореспонденция между езиковите характеристики на изреченията и тяхната употреба. Това е и основание авторката да се насочи към подход при дефинирането на видовете изречения, който се основава на комуникативната цел на изказването, разглеждана във връзка с конкретните езикови характеристики на изречението.

Моделът, използван за анализ, е представен във втора глава. Предлагат се дефиниции за възклицателни и подбудителни изречения и се описват различните езикови средства, посредством които се осъществява конкретната комуникативна цел. Тъй като едни и същи езикови средства могат да служат за осъществяване на различни комуникативни цели, се посочват условията, при които дадени лексикални употреби, граматични или интонационни характеристики служат за изразяване на подбудителност или възклицателност. Прави се разграничение между основна и допълнителна комуникативна цел. За отделни подвидове изречения се показват механизмите, чрез които се осъществява комуникативната цел. Изреченията се анализират и в контекста на някои от възможните им употреби. Последователно се прилага разбирането, че дадено изказване може да служи за осъществяването само на една основна комуникативна цел. Авторката преодолява традицията до момента, като преразглежда възприетите досега дефиниции за възклицателни и подбудителни изречения и критериите за разграничаването им. Асистент Илияна Кунева посочва като разграничителен между възклицателни и желателни изречения признака „реалност на действието“. Макар че терминът може би не е подходящо избран, насоката да се търсят кореспонденции между наклонение и залог на глагола (без да навлизаме в коментар за природата им) и видовете изречения според тяхната комуникативна цел би довела до сериозни наблюдения. Тук трябва да се посочи, че изследването е ограничено до употреби, при които причината за емоционалната реакция е факт от действителността (за възклицателните изречения) или при които действието е възможно и има реален вършител (за подбудителните изречения).

Трета глава е посветена на възклицателните изречения в българския език. Авторката посочва, че възклицателност в българския език се изразява чрез интонационни или чрез лексикални и интонационни средства. Подробно са разгледани лексикалните средства за изразяване на възклицателност, а именно възклицателни междуметия, думи и изрази, които подобно на вторичните междуметия се употребяват с експресивна функция, въпросителни и показателни местоимения за интензификация, афективни показателни местоимения,

частици, адмиратив и драматичен императив (наблюденията на авторката може да послужат и за обобщението, че в някои случаи възклицателност в българския език се изразява и чрез граматични средства).

Четвърта глава на дисертацията разглежда подбудителните изречения в българския език. Показани са средствата, изразяващи подбудителност - граматични, лексикални и интонационни. Към граматичните средства могат да се причислят: формите на глагола за повелително наклонение, *да* формите, формите с *нека*, които за разлика от императивните и *да* формите не се употребяват във всички подвидове изреченията, изразяващи подбудителност, *дано* формите. Към лексикалните средства спадат подбудителните междуметия и частици, глаголите за заповед и разрешение в изявително наклонение, модалните глаголи *трябва* и *може*.

Всъщност едно от основните достойнства на дисертацията е изследването на отношението между различни комбинации от граматични, лексикални и интонационни средства и постигането на определени комуникативни стратегии. Авторката представя модел за изследване на тази връзка, който може да се разшири както по отношение на още по-детайлно описание на лексикалните и граматичните средства, така и по отношение на още по-детайлна класификация на комуникативните цели, свързани с различни ситуации. Наблюдават се и някои неточности при интерпретацията на отделни примери, които могат да бъдат отстранени в бъдеще. Например за изречението (151) *Бихте ли приели поканата?* се казва, че не е подбудително. По-коректно е да се твърди, че това изречение не във всяка ситуация може да има подбудителна интерпретация.

Дисертацията има добра структура, езикът е ясен, тезите и анализът са добре формулирани. Авторефератът отразява основните наблюдения и изводи, направени в дисертацията. В автореферата, за разлика от дисертацията (където почти липсват), се наблюдават някои печатни и пунктуационни грешки. Асистент Илияна Кунева има три публикации по темата на дисертацията.

В изследването са приведени примери от Българския национален корпус, които са избрани след подбор от значително по-голям брой изследвани изречения, като стремежът е бил да се включат илюстрации за различни стилове и периоди.

В заключение на изложеното дотук предлагам почитаемото жури да вземе решение за присъждането на образователната и научна степен „доктор” на асистент Илияна Димитрова Кунева.

София, 7 март 2014 г.

(проф. д-р Светла Пенева Коева)

